

समलैंगिकांच्या अधिकाराचे स्वागत

डॉ. शिवाजी गायकवाड,

उपप्राचार्य

दयानंद कला महाविद्यालय,

लातूर

6 सप्टेंबर 2018 रोजी भारतीय दंडसंहितेतील कलम 377 मधील दोन प्रौढ व्यक्तीमधील सहमतीने झालेल्या समलैंगिक संबंधांना गुन्हा ठरवणारा अनुच्छेद सर्वोच्च न्यायालयाने गुरुवारी रद्दबातल ठरवला. समलैंगिकता अनैसर्गिक असल्याचे सांगत गेल्या कित्येक वर्षांत असा संबंध ठेवणाऱ्यांना कायदेशीर शिक्षा केली जात होती. तो भारतीय संस्कृतीप्रमाणे गुन्हा ठरत असे मात्र आता सर्वोच्च न्यायालयाने असा संबंध ठेवणे गुन्हा नसल्याचा ऐतिहासिक निर्णय दिला आहे. त्यामुळे आतापर्यंत भादंविच्या कलम 377 ला पूर्णविराम मिळाला आहे. या निर्णयाचे माणुसकीच्या दृष्टिकोनातून स्वागत करायला हवे. अनेक अर्थानी आणि अनेक कारणांनी हा निर्णय ऐतिहासिक ठरतो. अर्थात असा निर्णय घेण्यास एकविसाव्या शतकाची दोन शतके जावी लागली. हा निर्णय देताना सर्वोच्च न्यायालयाच्या विविध न्यायालयांनी जे भाष्य केले ते देखील अत्यंत स्वागताहर्त ठरते. सरन्यायाधीश दीपक मिश्रा, न्या.धनंजय चंद्रचुड, न्या.इंदू मल्होत्रा, न्या.आर.एफ. नरिमन आणि न्या.अजय खानविलकर यांच्या खंडपीठाने हा निर्णय देताना समलैंगिकतेस गुन्हा ठरवणारा जवळपास दीडशे वर्षांचा जुना कायदा, सहमतीने होणाऱ्या कोणत्याही लैंगिक वर्तनाबाबत गैरलागू ठरविला. इतकेच नाही तर व्यक्तीच्या अन्य मूलभूत अधिकारांप्रमाणेच आणि अधिकारांइतकाच समलैंगिकता हादेखील मूलभूत अधिकार आहे, हे न्यायालयाने स्पष्ट केले. आपणास विकसित समाज म्हणवून घ्यायचे असेल तर व्यक्ती आणि समाजास त्यांचे पूर्वाग्रह सोडावे लागतील. अशा पूर्वाग्रहांमुळे आपण इतरांवर अन्याय करत असतो. याचीही जाणीव सर्वोच्च न्यायालयाने या निकालात करून दिली. तसेच आधी केलेल्या चुका आता सुधारण्याची गरज असून जुनी विचारधारा बदलण्याची वेळ आली आहे असे सांगितले. हे खरे आहे की, आता जुने विचार बदलण्याची वेळ आली आहे. आजही आपण अनेक अशा जुन्या गोष्टींना गोंजारत बसत आहोत. त्या आजच्या शाश्वत जगात योग्य नाहीत. घोड आणि घ्लेस्बियनड लोक माणूस नाहीत का? त्यांना त्यांच्या विचाराने जगण्याची मुभा लोकशाही देत नाही का? मात्र जुन्या काही कायद्यांमुळे त्यात अडथळे येत होते. गे आणि लेस्बियनना स्वतंत्रपणे जगण्याचा हक्क कलम 377 हिरावून घेत होता. एका बाजूला घटनेने अधिकार दिलेला असताना कायद्याने मात्र त्यावर बंधने घातली होती. इतकेच नाही तर असा समलैंगिक संबंध गुन्हा

ठरत होता. मात्र न्यायालयाने हा निकाल देताना हेही स्पष्ट केले आहे की, जर कुणी प्राणी किंवा लहान मुले यांच्याशी असे संबंध प्रस्थापित करीत असेल तर तो गुन्हा ठरणार आहे. जोपर्यंत लोकशाहीत समलैंगिकानाही समान अधिकार मिळत नाही तोपर्यंत आपण विकसित झालो असे कसे म्हणता येईल. म्हणून भारतातील या निकालामुळे अपेक्षा आहे, की यानंतर घुसमटलेल्या जीवांना मोकळा श्वास घेता येईल. म्हणूनच येथे समलैंगिकता म्हणजे काय? व समलैंगिकतेतील विविध वर्गांना स्पष्ट करणे समजून घेणे आवश्यक आहे.

LGBTIQ म्हणजे लेस्बियन, गे, बायसेक्सुअल्स, ट्रान्सजेंडर आणि इंटरसेक्स, क्युर या प्रकारच्या समलैंगिक समूहांचा समावेश यात होतो.

1) लेस्बियन (Lesbian) : निसर्गतः एक ते दीड टक्के स्त्रिया लेस्बियन असतात. स्त्री असून स्त्रीविषयीचे लैंगिक आकर्षण असणाऱ्या स्त्रियांना घ्लेस्बियनड म्हटले जाते.

2) गे (GAY) : घोड हा पुरुष असून त्याला पुरुषाविषयी लैंगिक आकर्षण असते. घोड पुरुषामध्ये सामान्यतः दोन फरक केले जातात. एक म्हणजे ऑफिमिनेट गे (बायकी हावभाव करणे), दुसरा स्ट्रेट ऑक्टिंग गे (पुरुषासारखे वागणारे), स्ट्रेट ऑक्टिंग गे इतर पुरुषांसारखेच वर्तन, बोलत असल्यामुळे ते जोपर्यंत स्वतःच्या तोंडाने त्यांच्या समलैंगिकतेविषयी सांगत नाहीत तोपर्यंत त्यांचे ध्वेगळेपण समजून येत नाही. लहानपणापासूनच गे मुलांना आपले वेगळेपण जाणवत असते. पण समाजाच्या हेटाळणीला भिऊन ते तसे दाखवत नाहीत. कुटुंबदेखील त्यावर पडदा टाकण्याचा सतत प्रयत्न करते. त्यामुळे ही मुले एकलकोंडी, कुडी बनतात. कारण ते समाजाच्या उपहासाला सतत बळी पडतात.

बायसेक्सुअल्स (उभयरति) (Bisexual) : बायसेक्सुअल्सना दोन्ही प्रकारचे लैंगिक व भावनिक आकर्षण असते. पण त्यातही शक्यतो समलैंगिक घाटनरड च त्यांचा चॉईस असू शकतो. भारतीय समाजात आणि एकूणच जगातील समाजात बायसेक्सुअल्सला ओळखणे कठीण असते. कारण ते भिन्न लिंगाबरोबरही लैंगिक संबंध ठेवतात. तरीही त्यांचा लैंगिक कल जास्तीत जास्त समलिंगाकडे असतो.

ट्रान्सजेंडर्स (Transgender) : भारतात त्यांना घृतीयपंथीड, घिजडाड म्हणून ओळखले जाते. समलैंगिकता आणि ट्रान्सजेंडर या दोन्ही वेगवेगळ्या प्रकारच्या संकल्पना आहेत. समलैंगिकतेचा संबंध लैंगिक कलाशी जोडला जातो. तर ट्रान्सजेंडर लिंगभावाचा एक प्रकार आहे. हिजडे स्वतःला घ्त्रीड समाजात व पुरुषाकडे आकर्षित होतात. हिजड्यांच्या समाजात आज तरी घ्वस्तीड, घ्वधाईड, घणड ही तीनच त्यांच्या उपजीविकेचे साधन आहेत. घ्वस्तीड म्हणजे भीक मागणे, घ्वधाईड म्हणजे समारंभात नाचगाणी करणे आणि घणड म्हणजे शरीर विक्रय करणे .

इंटरसेक्स (Inter-sex) : क्यूर म्हणजे उभयलिंगी या प्रकारच्या व्यक्तीला स्त्री आणि पुरुष असे दोन्ही अवयव असतात. हा एक नैसर्गिक अपघातच असतो. या व्यक्तीची समाजातील संख्या अतिशय नगण्य आहे.

क्यूर : क्यूर म्हणजे व्यक्तीला हे कळत नाही की ते स्त्री आहेत का पुरुष. त्यांचं लैंगिक आकर्षण स्त्रीकडे आहे की पुरुषाकडे हे ते ठरवू शकत नाहीत.

आपल्या इतिहासात कुठेही समलैंगी संबंधांना विरोध नव्हता. समलैंगिकता ही ऐतिहासिकदृष्ट्या जगातील बहुतांश देशांमध्ये व संस्कृतीमध्ये कायम अस्तित्वात होती व आहे. महाभारतात समलैंगी व्यक्ती होत्या. अनेक मुस्लिम राज्यकर्ते समलैंगी होते. त्यांच्या अनेक खुणा अगदी पुराणकाळापासूनच्या आहेत. साहित्य शिल्पकला व इतर माध्यमांत त्या आढळून येतात. मात्र 20 व्या शतकाच्या मध्यापर्यंत समलैंगी संबंधासंबंधी कधीही खुलेपणाने समाजात बोलले जात असे. 1948 साली डॉ.अल्फ्रेड किन्से यांनी अमेरिकेत पुरुषांच्या लैंगिक वर्तनाचं सर्वेक्षण करून पहिल्यांदा लोकांसमोर समलैंगिकता आणि उभय लैंगिकता याबाबत आकडेवारी मांडली. यावरून असा अंदाज बांधला जातो की, जगात 3 टक्के पुरुष पूर्णपणे समलिंगी कलाचे असतात. तर एक ते दीड टक्के स्त्रिया पूर्णपणे समलिंगी कलाच्या असतात. एकूण आपल्या समाजातील 15 टक्के व्यक्ती ही लैंगिक अल्पसंख्याकांमध्ये मोडतात. यामध्ये महत्त्वाचे म्हणजे माणसाप्रमाणे चिंपाझी, गोरिला, हरीण, जिराफ, हत्ती, शेळी, सिंह, बदक, फ्लेमिंगो, डॉल्फिन यांच्यातही समलैंगिक प्रवृत्ती आढळते. सद्या संपूर्ण जगात अंदाजे 70 करोड समलैंगिक आहेत. ज्यात 1.75 लाख एचआयव्ही संक्रमित आहेत. विषमलैंगिक लोकांकडून होणारा त्रास आणि लोकांना समलैंगिकतेच्या वाटणाऱ्या भीतीपोटी अनेक समलैंगिक स्वतःची लैंगिकता उघड करित नाहीत. त्यामुळे समलैंगिक लोकांच्या प्रमाणाचा अंदाज घेणे संशोधकांना कठीण जाते.

समलैंगिकतेसंबंधी परदेशातील दृष्टिकोन

1970 च्या दशकात अमेरिकेतील अमेरिकन सायकलॉजीकल असोसिएशन आणि अमेरिकन सायकियॉर्टिक असोसिएशन ह्या महत्त्वाच्या वैद्यकीय संस्थांनी Diagnostic and

Statistical Manual of Mental Disorders ह्या प्रमाण मानल्या जाणाऱ्या नियतकालिकात समलैंगिकता हा मानसिक दोष नाही हे स्पष्ट केले. या संस्थानी वैज्ञानिक संशोधनाचा आधार आणि सांख्यिकी पुरावा देवून हे दाखवून दिले की, समलैंगिक व्यक्तीची बौद्धिक नैतिक क्षमता व जडणघडण इतरांसारखीच असते आणि समलैंगिक व्यक्ती ह्या सर्वसामान्य निरोगी आयुष्य जगू शकतात. याबाबत आकडेवारी मांडली. वैद्यकीय पेशाच्या ह्या दृष्टिकोनांतर गेल्या तीन दशकात जगभरात विशेषतः पाश्चिमात्य देशात समलैंगिकता मोठ्या प्रमाणावर स्वीकारली जाऊन समलैंगिक व्यक्ती खुल्या रितीने जगू लागल्या. काही देशात संबंध अपराध मानून मृत्यूदंडाची शिक्षा देण्याची तरतूद आहे. 77 देशांमध्ये समलैंगिकता हा गुन्हा समजण्यात आला. या देशांमध्ये समलैंगिकांबरोबर हिंसा, अत्याचार यासारखे गुन्हे समार आले आहेत. इराण, सुदान, सौदी अरेबिया, येमन, सोमालियांचा काही भाग आणि उत्तर नायरेजियामध्ये शरिया कायदानुसार समलैंगिक संबंध ठेवल्यास मृत्यूदंडाची शिक्षा आहे. अफगाणिस्तान, पाकिस्तान, कतार आणि संयुक्त अबर अमिरातीमध्ये समलैंगिक संबंधासाठी मृत्यूची शिक्षा आहे. असे असले तरी अमेरिका, चीन, ब्राझील, चेक गणराज्य, फिनलँड, आयरलँड आणि स्लोवेनिया या देशांच्या काही राज्यात समलैंगिक संबंध व समलैंगिक विवाहास कायद्याची मान्यता मिळाली आहे. नेदरलँड, बेल्जियम, स्पेन, कनाडा, दक्षिण आफ्रिका, स्वीडन, पोर्तुगाल, आईसलँड, अर्जेन्टिना, डेन्मार्क, न्युझीलँड, ब्रिटेन या देशात समलैंगिकता राष्ट्रीय स्तरावर पूर्णपणे मान्य करण्यात आली आहे.

समलैंगिकतेसंबंधी भारतीय दृष्टिकोन

भारतीय दंड संहितेतील कलम 377 ला भारतात ब्रिटिश शासनाच्या कालखंडात इ.स. 1860 मध्ये व्यभिचाराविरोधी कायद्याच्या रूपात समलैंगिक घटनांना गुन्हा घोषित करण्याच्या हेतूने जोडले होते. ज्याअंतर्गत पुरुष स्त्री किंवा पशू यांच्यासोबत केले जाणारे अप्राकृतिक लैंगिक संबंधास दंड स्वरूपात आजीवन जन्मठेप, तुरुंगवासाची शिक्षा किंवा 10 वर्षांच्या शिक्षेसोबतच आर्थिक दंडाची तरतूद होती. म्हणून हे कलम लैंगिक अल्पसंख्याकांच्या विरुद्ध समलैंगिकता सामाजिक कलंकाच्या रूपात प्रदर्शित करून सामाजिक भेदभाव वाढविणारे कलम होते. भारतीय दंड संहितेतील 377 कलम 1860 मध्ये बनविण्यात आले होते आणि ते वर्तमान भारतीय समाजातही आपला प्रभाव टिकवून अस्तित्वात होते. तर ब्रिटिश सरकारने आपल्या कायद्यातून या कलमाला 1967 मध्येच काढून टाकले आहे. लैंगिक संबंध हे प्रजननासाठी असतात. अनैसर्गिक संबंधातून कोणत्याही प्रकारचे प्रजनन होत नाही. त्यामुळे याला गुन्हा ठरवला जात होता. मात्र आज जगातील सुमारे 73 देशात समलैंगिकांना परस्पर सहमतीने शारीरिक संबंध ठेवण्यास कायदाने मान्यता आहे. समलैंगिकता हा आजार आहे, समलैंगिकता हा

मानसिक रोग आहे. योगामुळे समलैंगिकता बरी होवू शकते अशी बाष्कळ आणि निर्बुद्ध विधाने करणाऱ्यांच्या सामाजिक दबावास इ गुगारून सर्वोच्च न्यायालयाने समलैंगिकतेत बेकायदेशीर काही नाही असा निर्णय दिला.

भारतात या कलमाविरोधात सर्वप्रथम नाझ फाऊंडेशन या सामाजिक संस्थेने 2001 मध्ये दिल्ली उच्च न्यायालयात याचिका दाखल केली. बदलत्या काळाची कोणतीही दखल न घेता समलैंगिकतेस अनैसर्गिक आणि पुढे गुन्हेगार ठरवणे ही आपल्याकडची दांभिकतेची परिसीमा होती. ती दूर करण्याची हिंमत पहिल्यांदा दिल्ली उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायाधीश ए.पी. शहा यांनी दाखवली. 2 जुलै 2009 साली दिलेल्या एका ऐतिहासिक निकालात त्यांनी समलैंगिकतेत अनैसर्गिक असे काही नाही असे स्पष्ट करित या संबंधांना गुन्हेगार पडद्याआडून बाहेर काढले. तो मोठा निर्णय होता आणि सरकारने त्याचा आधार घेत महत्त्वाची सुधारणा करण्यात शहाणपणा होता. तो त्यावेळी सरकारला दाखवता आला नाही. वास्तविक कोणत्याही शहाण्या समाजास नैसर्गिक काय किंवा अनैसर्गिक काय याचा निर्णय सरकारने करावा ही अपेक्षाच कालबाह्य आहे. दुसरे असे की नैसर्गिक/अनैसर्गिक याबाबतचे संकेत कालानुरूप असतात. त्यामुळे बदलत्या परिस्थितीत त्यात बदल करणे आवश्यक असते. मात्र हा निकाल सर्वोच्च न्यायालयाने रद्दबातल ठरवला होता. सर्वोच्च न्यायालयाने तो निर्णय फिरवल्याने ही समस्या अधिक गुंतागुंतीची झाली. सरकारने त्यावर लोकसभेत कायदा करून बदल घडविणे हा मार्ग होता. पण ते धारिष्ट सरकारने दाखविले नाही. एकीकडे समलैंगिक संबंधास कायदेशीर दर्जा देऊन त्यांना विवाहाची परवानगी अनेक पुढारलेल्या देशांत दिली जात असताना आपण मात्र वसाहताकालीन नैतिकताच कवटाळून होतो. अखेर सर्वोच्च न्यायालयानेच यातून आपली सुटका केली. तसे करताना आपल्याच निर्णयाचा पुनर्विचार करण्याची तयारी या न्यायालयाने दाखवली आणि समलैंगिकता हा गुन्हा नसल्याचा ऐतिहासिक निकाल सर्वोच्च न्यायालयाने दिला आहे. त्यामुळे समलैंगिक समुदायाला मोठा दिलासा मिळाला आहे आणि गुमनामीच्या अंधारात जगणाऱ्या लैंगिकतेमुळे अल्पसंख्यांक ठरलेल्या अनेक जीवांना सुखद दिलासा मिळाला. अखेरीस या ऐतिहासिक निकालाने हे कलम रद्द करून देशाच्या खऱ्या सर्वसमावेशक स्वातंत्र्याची व्याख्या आणखी एक पाऊल पुढे नेली. भारतात समलैंगिक संबंधांना मान्यता देणारा कायदा पास झालेला असला तरी त्यातून लैंगिक अल्पसंख्यांक मानल्या जाणाऱ्या समुदायापुढील वादळी आव्हानं निर्माण झाली आहेत. ती पुढीलप्रमाणे

1) कायद्याची यशस्वी अमलबजावणी -

आपल्या देशात अनेक कायदे आहेत पण वैयक्तिक स्वार्थापोटी कायद्याच्या यशस्वी अमलबजावणीमध्ये अनेक अडचणी आहेत. समलैंगिक संबंधांना सामावणारा सक्षम कायदा हे फक्त

पहिले पाऊल आहे. पण तो कायदा राबवणाऱ्या यंत्रणा किती संवेदनशील आहेत. समलैंगिकता या विषयात किती साक्षर आहेत यावर अंमलबजावणीचे भवितव्य ठरतं. कारण कायद्याची यंत्रणा राबवणारे हे समाजाचाच एक भाग असतात आणि समाज अजून तितका परिपक्व नसल्याने यशस्वी अमलबजावणी हे आव्हान आहे.

2) समलैंगिक व्यक्तींना दैनंदिन सामाजिक जीवनात सामावून घेण्याचे आव्हान-

कायद्यामधील बदलामुळे समलैंगिक व्यक्तींना हातात हात घेऊन रस्त्यावरून चालायची, घमी जसा आहे तसाड राहण्याची मुभा मिळाली खरी परंतु त्यांना स्वीकारण्याइतका आपला समाज सक्षम आहे का? समलैंगिक जोडप्यांना राहती जागा देण्यासाठी घरमालक तयार आहेत का? कामाच्या ठिकाणी हेटाळणी टाळून सामावून घेणारे वातावरण आहे का? तर या सर्व प्रश्नांची उत्तरे सद्यातरी घूर्णतः नाहीत अशीच आहेत. समाजाच्या प्रत्येक स्तरामध्ये समलैंगिक व्यक्तींना सर्वतोपरी आदर मिळणे हे काही पिढ्यांसाठी तरी स्वप्नच आहे. समलैंगिकतेबद्दलची सर्व मिथके जेव्हा व्यापक समाजमनातून गळून पडतील आणि सत्य अगदी पुढच्या पिढीपर्यंत पोहोचल तेव्हा ही मानसिकतेची लढाई जिंकली जाईल आणि दैनंदिन जीवनाची घरे समलैंगिक व्यक्तींना उघडतील.

3) शाळा-महाविद्यालयात आणि कुटुंबात लैंगिक शिक्षण गरजेचे -

आजही शालेय स्तरावर, महाविद्यालयांत व घरी लैंगिक शिक्षण देण्यास समाज तयार नाही. त्यामुळे समाजाला लैंगिकता हा विषय समजून घेणे आवश्यक आहे. शैक्षणिक व्यवस्थेत अभ्यासक्रमात हा विषय असायला हवा आणि ती शिकविण्याची क्षमता शिक्षकांची असायला हवी. दूरगामी स्वरूपात मानसिकता बदलण्यासाठी लैंगिक शिक्षणाचं स्वागत करणे गरजेचे आहे.

4) समाजमाध्यमांकडून समलैंगिकांची पारंपारिक प्रतिमा बदलण्यासाठी प्रयत्न-

समाजमाध्यमांचा सुळसुळाट हे आजच्या काळातील वास्तव आहे. समाजमाध्यमातून समाजामध्ये कोणत्याही चांगल्या विचारांचा प्रसार होऊ शकतो आणि त्यामुळे समाजात एखाद्या गोष्टीकडे, विचाराकडे बघण्याचा समाजातील लोकांचा पारंपारिक दृष्टिकोन बदलू शकतो. समलैंगिकता जितक्या नितळपणे संस्कृतीचा एक भाग म्हणून इतिहासात डोकावली आहे तेवढ्याच नितळपणे आजसुद्धा समाजमाध्यमांनी समलैंगिकतेचे चित्रण प्रसारण करणे आवश्यक आहे.

5) समलैंगिकांचे सदृढ लैंगिक आरोग्य-

डब्ल्यू.एच.ओ. सारख्या जागतिक संस्थांच्या विश्लेषणानुसार समलैंगिकांना लैंगिक आजार मोठ्या प्रमाणात दिसून येतात. नवीन कायद्याच्या निमित्ताने समलैंगिकांना सुरक्षित संबंधाबाबत जागृती, त्यांना आरोग्य सेवा देणाऱ्याची मानसिकता बदलणे ही दीर्घकालीन प्रक्रिया सुरू होणे आवश्यक आहे.

उशीरा का होईना या समलैंगिक व्यक्तींना अभिमानाने जगण्यासाठी नैसर्गिक न्याय मिळाला आहे. या ऐतिहासिक निर्णयाचे संपूर्ण समाजाने स्वागत करायला हवे आणि त्यांना समाजातील एक घटक म्हणून सन्मान मिळायला हवा.

संदर्भ सूची

- 1) प्रतियोगिता दर्पण (मासिक), जून 2014, समलैंगिकता
- 2) गृहशोभिका (मासिक), फेब्रुवारी 2014, आम्हालाही मानाने जगू द्या.
- 3) समाजशास्त्र परिचय आणि सामाजिक संस्था-प्रा.एच.एल. सोनकांबळे, प्रा.डॉ.श्यामला देशमुख, राऊत पब्लिकेशन्स, नांदेड
- 4) www.jagranjunction.com/2011/07/25/homosexuality-social-crime-or-metnal-disease-lesbians-gayg-bisexual
- 5) दैनिक पुण्यनगरी (दि. 7 सप्टें. 2018), संपादकीय नैसर्गिक न्याय
- 6) दैनिक लोकसत्ता संपादकीय-असा मी असा मी, दि. 7 सप्टें. 2018
- 7) अक्षरनामा (ऑनलाईन) कलम 377 सुखावलेलं इंद्रधनुष्य आणि त्यांच्यापुढील आव्हाने, अनुज घाणेकर, 10 सप्टेंबर 2018

